

Darbai ir dienos. 1999, Nr. 10 (19), P.109–124.

**ATMINTIES LABIRINTUOSE
KOGNITYVINĖS IR TEKSTYNŲ LINGVISTIKOS SĄVEIKA**

ĮVADAS

Daugelio autorių mėgiama tema yra tekstynų lingvistikos vieta kitų kalbotyros ir su ja besisijančių mokslo šakų sistemoje. Įžengusiai į ketvirtąjį dešimtmetį tekstynų lingvistikai jau nebereikia įrodinėti savo svarbos bei metodologijos pagrįstumo, tačiau jos ryšiai su kitomis šakomis vis dar lieka neaiškūs. Be to, kyla klausimų, ar ji viena pajėgi sukurti savą kalbos teoriją, ar jos empirinė bazė turėtų paremti ir papildyti kokią kitą teorinį kalbos modelį kuriančią šaką. Buvo siūloma, kad tokia teorinį apibendrinimą ir paaiškinimą konkreitiems tekstynų lingvistikos duomenims teikiančia šaka galėtų būti kognityvinė lingvistika arba kogitologija (Schonefeld 1998). Mat išvados, gautos apibendrinus konkrečius empirinius tekstynų lingvistikos duomenis bei kogitologiniai kalbos funkcionavimo paaiškinimai darniai papildoma vieni kitus.

Šiame darbe nebus diskutuojami teoriniai tekstynų lingvistikos pagrindai, nebus bandoma patvirtinti ar paneigti jos kaip savarankiškos kalbotyros šakos statuso, o paneigus ieškoti jai prieglobsčio kitų, labiau į apibendrinimus ir teorijas linkstančių kalbotyros šakų glėbyje. Šio darbo tikslas tėra tik pažymėti dar vieną galimą tekstynų ir kognityvinės lingvistikos sąlyčio tašką, jungiantį dvi kertines abiejų šių mokslo šakų sąvokas, būtent *metaforą* bei *kolokaciją*. Abi jos čia bus kiek kitaip apibrėžiamos ir interpretuojamos tam, kad vėliau būtų galima jas pritaikyti praktiniam tikslui - *atminties* metaforoms iš kolokacijų gauti.

J.Sinclair'is (1996), įrodinėdamas, kad reikšmės vienetai paprastai nesutampa su leksiniais vienetais ir siekia toliau nei žodžio ribos, sukūrė tekstynų analize pagrįstą reikšmės modelį. Jo esmė - reikšmė nesikoncentruoja viename žodyje, bet pasiskirsto per kelis ar ir daugiau paprastai nuolat drauge einančių žodžių, t.y. kolokacijų. Kolokacija čia suprantama kaip įprastinis žodžio vartojimo kontekstas, dažnai drauge kartu vartojamų žodžių junginys.

Kognityvinės metaforos samprata, pateikta kogitologų, remiasi prielaida, jog metafora nėra vien tik raiškos būdas ar priemonė. Ji lemia mūsų mąstymą ir pažinimą, todėl yra konceptuali: "Metaforos kaip kalbinės raiškos būdas egzistuoja todėl, kad jų esama mūsų sąvokų sistemoje (conceptual system)" (Lakoff 1980:6). Pastovią kalbinę raišką įgavusios ir įprastinėmis tapusios metaforos angliškai yra vadinamos mirusiomis, šiuo pavadinimu nurodant vartotojų neįsisąmonintą jų metaforiškumą (lietuviškai buvo siūlyta vadinti *kalbinėmis metaforomis* taip pabrėžiant jų konvencionalumą bei priešybę originalioms, autorinėms arba *literatūrinėmis metaforoms* žr. Marcinkevičienė 1994). Būtent neįsisąmonintas metaforiškumas ir lemia pažintinę jų galią, nes paprastai abstraktūs, juslėmis neapčiuopiami dalykai yra suvokiami remiantis konkrečiųjų dalykų patirtimi ir yra įvardijami, vartojant tuos pačius konkretiesiems dalykams skirtus predikatinis žodžius. Taigi metafora laikoma kognityvine, nes ji yra būtina abstraktams pažinti ir konceptualizuoti.

Kognityvinė metafora siejasi su kolokacija, nes pastaroji yra ne kas kita kaip tik konkreti kalbinė pirmosios raiška. Šiuo darbu siekiama parodyti, kad jei kam rūpi surasti kognityvinės metaforos apraiškas, tai geriausia tą padaryti peržvelgiant pasirinkto abstrakto kolokacijas, nes būtent čia randama įprastinė ir eksplicitiška abstrakto raiška. Kogitologų darbuose, atvirkščiai, gausu implicitiškų metaforinių posakių, kuriuose kalbamasis abstraktas neįvardijamas tiesiogiai, o tik implikuojamas iš platesnio konteksto. Nors vienintėlis būdas kognityvinėms metaforoms tirti yra analizuoti konkrečią kalbinę jų raišką, bet kogitologai neskiria daug dėmesio raiškos dalykams. Pagal jau nusistovėjusią tradiciją metafora iliustruojama atkirisais sakiniais, atskleidžiančiais atskiros metaforos esmę, pvz., metafora MEILĖ YRA KELIONĖ iliustruojama *Mes atsidūrėmė kryžkelėje. Per vėlu pasukti atgal.* (Lakoff 1980:44, čia ir kitur vertimas mano - R.M.) Tačiau šie konkretūs sakiniai, kuriuose meilė nėra įvardinta tiesiogiai, o tik suvokta iš bendresnio konteksto, lygiai taip pat sėkmingai galėtų iliustruoti ir kitas veiklos sritis, pvz., derybas ar emocijas (plg. Apresian 1993:29).

Taigi jei du požiūriai į abstrakčiųjų sąvokų įvardijimą ir vartoseną būtų susieti, jų analizė tikrai pagilėtų. Tekstynų lingvistikos duomenys leistų labiau atsižvelgti į konkrečią kalbinę jų raiškos formą, o kogitologija aprėptų įvairiabriaunį abstraktų turinį. Be to, metaforos, rinktos iš kolokacijų, garantuotų taip svarbią kogitologams prielaidą: kad kognityvinė metafora būtų pagrįsta ne bet kokiais, o įprastiniais kasdieninės kalbos posakiais. Čia siūloma tradicinį kogitologų dėmesio kalbinei raiškai stygių ištaisyti vartojant eksplitiškai daiktavardžiais išreikštų abstraktų konkordansus kaip pagrindinį ir svarbiausią kognityvinių metaforų šaltinį.

Prieš aptariant ir patikslinant metaforos ir kolokacijos sąvokas, būtina pasakyti, kad metafora gali būti kelių rūšių, jei žiūrėsime į kalbinės jos raiškos apimtį: 1.vienažodė metafora, pagrįsta arba a) sudurtinio žodžio morfemų deriniu, arba b) daugiareikšmio žodžio reikšmių sąveika, 2. daugiažodė metafora, išryškėjanti iš žodžių junginio. Pastaroji dar gali būti skiriama dvi grupės pagal žodžių junginių pastovumą: a) pastoviųjų žodžių junginių arba kolokacijų metafora bei b) neįprastinių žodžių junginių pagrindu atsiradusi vadinamoji ad hoc metafora (Čermak 1998). Čia bus apsiribota tik iš kolokacijų išryškėjusia metafora ir tai tik tais atvejais, kur analizės objektu pasirinktas abstraktas - šiuo atveju *ATMINTIS* - yra eksplicitiškai įvardintas daiktavardžiu, atsisakant veiksmožodinių *atminti*, *atsiminti*, etc. bei implicitinių, todėl automatiškai neaptinkamų jo įvardijimo atvejų, pvz., *Prieš mane vėl iškyla matyti vaizdai. Jis negalėjo atgaminti jo kalbos turinio.* Tačiau ir taip apribojus analizės šaltinius, duomenų, gautų automatiškai apdorojus tekstyną, visiškai pakanka.

METAFORA IR KOLOKACIJA

Kolokacija yra viena iš dažniausiai vartojamų tekstynų lingvistikos terminų, plačiai paplitęs ne tik šioje, bet kitose kalbotyros ar su ja susijusių mokslų srityse. Tačiau šio termino populiarumas yra susijęs su jo neapibrėžtumu, nes jis “skirtingiems žmonėms reiškia skirtingus dalykus” (Van der Meer 1998:315). Tad prieš pradėdant taikyti šį terminą kaip įnagį praktiniams tikslams, t.y. atskirti kolokacijas nuo nekolokacijų *atminties* konkordanse, būtina jį apibrėžti tiksliau.

Nuo pat garsiojo J.Firth'o posakio "you can know the word by the company it keeps" (pasakyk, su kuo esi vartojamas, žodi, ir aš pasakysiu, kas tu) atsiradimo ir to paties autoriaus pirmąkart pavartoto kolokacijos termino, kolokacijos sąvoka niekada nebuvo griežtai apibrėžta. Jos esmę sudarė "įprastinis dviejų žodžių vartojimas drauge" (Sinclair 1996:25). Nei kolokacijos forma, nei jos turinys nebuvo ribojami definicijų, nors šiaip jau leksinio turinio pirmenybė prieš gramatinę raišką buvo postuluojuama ne vieno iš kolokacijos terminą vartojusių autorių. Ta pirmenybė buvo suvokta kaip kolokaciją sudarančių sąvokų gebėjimas įgyti įvairialypę kalbinę raišką, pvz., išlikti, išliekantis, išlikdavo, išliekamumas atmintyje arba lavinti atmintį, atminties lavinimas, išlavinta ar išlavėjusi atmintis. Kalbinių formų įvairovė pasižyminčių žodžių junginių laikymas kolokacijomis neužkerta kelio jomis laikyti ir sustabarėjusios formos frazių, tuo parodant, kad ne forma šiuo atveju vaidina pagrindinį vaidmenį.

Kolokacijos termino neapibrėžtumą lėmė ir neaiškios pačių kolokacijomis vadinamų žodžių junginių valdų ribos ištisinėje ir laipsniškai pasikeičiančioje skalėje;

laisvieji žodžių junginiai ----- kolokacijos -----idiomos

mat nusakyti, ką jau laikyti kolokacija, o ką vis dar laisvuju žodžių junginiu iš vienos pusės, arba ką laikyti kolokacija, o ką jau idioma iš kitos pusės kiekvienu konkrečiu atveju nėra lengva. Taigi kyla savaime suprantamas klausimas, ką laikyti kolokacija?

Kaip dažnai turi būti drauge vartojami žodžiai, kiek sustabarėjusi turi būti formalioji jų raiška, kad žodžių junginys būtų laikomas kolokacija. Atsakymas į šį klausimą yra svarbus ne vien teoriniu požiūriu, ne vien tik tam, kad būtų pateisintas paties termino *kolokacija* vartojimas, bet dar ir praktiniu aspektu, nes kiekvienam leksikografui yra svarbu žinoti, kuriuos tipiškus aprašomojo žodžio vartosenos atvejus pateikti žodyniniame straipsnyje. Kolokacijos kaip termino neapibrėžtumas verčia kai kuriuos kalbininkus siūlyti arba visai verstis be šio termino (Čermak 1998:282-283), arba susiaurinti kolokacijos sampratą. Toliau ir bus pateikiami šio termino vartosenos apribojimai.

Esama keletos būdų, padedančių nustatyti vartojamo termino reikšmę. Vienas jų yra pateikti ir palyginti įvairių autorių duodamus skirtingus kolokacijos apibrėžimus, pvz., "o leksinės kolokacijos terminas čia vartojamas specialiam, idiosinkratiškam ryšiui tarp žodžių nusakyti." (Grefenstette 1996:94). Tačiau įvairių, dažnai prieštaringų apibrėžimų rinkinys vargu ar padės išsiaiškinti šio termino esmę, o ką jau besakyti apie juo įvardijamą sudėtingą kalbinį reiškinį.

Kitas būdas kolokacijos kaip termino reikšmei ištirti būtų laikyti šį daiktavardį pagrindiniu žodžiu ir surinkti tipiškus jo vartojimo kontekstus, kitaip sakant *kolokacijos* kolokacijas, pagal kuriuos ir būtų galima spręsti apie žodžio reikšmę. Anglų kalba parašytuose teoriniuose darbuose atributinių *kolokacijos* kolokatų esama daug ir įvairių: *restricted*, *significant*, *regular*, *distinctive*, *typical*, *bound*, *infrequent*, *single*, *anomalous*, *variable*. Šie pažyminiai atskleidžia kolokacijos sampratų abstraktumą bei įvairovę ir parodo, kad šis terminas vartojamas kone kiekvienam prasingam žodžių junginiui pavadinti (Čermak 1998:282). Be to, pažyminiai implikuoja, jog vienos kolokacijos gali būti tipiškesnės už kitas, vadinamas vienetinėmis ar net anomaliomis. Tipiška arba reikšminga

(significant) kolokacija laikoma tokia, kurios nariai drauge yra vartojami dažniau nei atskirai paimtas jų vartojimo dažnumas ir teksto, kuriame jie vartojami, ilgis leistų tikėtis (Sinclair 1996:25). Trečioji termino *kolokacija* apibrėžimo galimybė būtų išvardinti ir aptarti patiems kolokacijomis vadinamiems žodžių junginiams taikomus apribojimus. Čia ji ir bus panaudota.

Skiriamieji kolokacijų bruožai

1. Kolokacijomis visų pirma laikomi prasmingi ir gramatiški žodžių junginiai. Tai *conditio sine qua non*, reikalavimas, kurio laikosi visi, tačiau eksplacitiškai įvardija tik kai kurie autoriai, pvz., U.Heid, G.Kjellmer. Įtraukti šį reikalavimą į kolokacijoms keliamų sąlygų sąrašą paskatino pastarųjų dešimtmečių kompiuterinės kolokacijų gavimo iš tekstyno technologijos, automatiškai randančios dažnai kartu einančių visiškai atsitiktinių ir neprasmingų žodžių derinių. Jie nėra laikomi kolokacijomis ir peržiūrint kompiuterio pateiktus sąrašus iš jų braukiami.

2. Kolokaciją sudaro bent du nominatyviniai ir neribotas skaičius nenominatyvinių žodžių (Heid 1998:302). Šio reikalavimo paisantys autoriai apsiriboja vadinamosiomis leksinėmis kolokacijomis, o vien iš tarnybinių žodžių sudaryti žodžių junginiai lieka už jų analizės objekto ribų. Tačiau pastarieji taip pat susilaukia kai kurių autorių dėmesio, ypač kai jie sudaro rėmines konstrukcijas prasminiams žodžiams įterpti (Renouf 1991, Benson 1986).

3. Svarbiausias kolokacijas apibūdinantis požymis, tuo pačiu labiausiai lemiantis jų neapibrėžtumą, yra įprastinis kai kurių leksemų vartojimas drauge. Šis reikalavimas nėra pakankamas, norint kolokacijas atskirti nuo nekolokacijų, t.y. kitų žodžių junginių, kurių leksemos taip pat vartojamos drauge, pvz., idiomų, klišių, mandagumo frazių. Todėl kai kurie kalbininkai nurodo kitus papildomus kriterijus, leidžiančius susiaurinti ir apriboti kolokacijos termino vartojimo sritį. Jie siūlo atsiriboti nuo tų dažnai kartu vartojamų žodžių, kurių junglumą yra nulėmę nekalbiniai veiksniai, t.y. tikrovėje besiderinantys dalykai, pvz., *rodyti veidą vs. rodyti dėmesį, pilkas paltas vs. pilkas gyvenimas*.

Tikrosios kolokacijos, kitaip nei dėl tikrovės reiškinių derėjimo padažnėję laisvieji, taigi trivialūs žodžių junginiai, yra nenusakomos, pagrindinio žodžio junglumo partneriai remiantis nekalbinės tikrovės žiniomis yra nenuspėjami. Mokantis užsienio kalbų tikrosios kolokacijos yra sunkiausiai išmokstamos, nes jos negali būti generuojamos pažodžiui verčiant iš gimtosios kalbos. O jei taip atsitinka, tai rezultatas yra nors ir gramatiškos, bet neįprastai skambančios frazės, plg. *to love dearly - karštai (lit. hotly) mylėti*. Todėl kalbų lyginimas šiuo atveju laikomas patikimu tikrųjų kolokacijų identifikavimo kriterijumi.

Šios žodžių junginių skirtybės buvo pastebėtos ir kiek kitaip įvardintos generatyvistų, kurie skyrė semantinius ir leksinius leksemų junglumo apribojimus (Palmer 1981:133-134). Semantiniai apribojimai yra universalūs ir iš anksto nuspėjami, nes atsiradę dėl žodžiais įvardintos nekalbinės tikrovės (valgomi tik valgytini, geriama - tik skysti, liečiami - tik apčiuopiami dalykai). Jų nepaisymas duoda absurdiškus, negramatiškus sakinius. Leksiniai apribojimai negali būti nuspėti iš anksto, jie neuniversalūs, o

nukrypimai nuo jų vertinami ne taip kategoriškai kaip nukrypimai nuo semantinių, taigi ne pagal priimtino principą *taip/ne*, bet *daugiau/mažiau*. Leksiniai apribojimai, kurie ir laikytini tikrųjų kolokacijų junglumo pagrindu, yra ne griežtų taisyklių, bet tendencijų reikalas.

Jei spręstume pagal esamus kitų kalbų - čekų, danų, vokiečių - kolokacijų žodynus (Čermak 1998:287, Nimb 1996, Heid 1998), tai demarkacinė linija, skirianti tikrąsias ir trivialisias kolokacijas arba, kitaip pasakius, leksinius ir semantinius apribojimus, daugeliu atveju sutampa su abstrakčiųjų ir konkrečiųjų daiktavardžių junglumu ir vartoseną. Kolokacijos, kurių pagrindą sudaro abstraktieji daiktavardžiai, gali būti laikomos tikrosiomis, nemotyvuotomis, gi pastovūs junginiai su konkrečiais daiktavardžiais paprastai remiasi nekalbine tikrove ir yra trivialūs.

4. Kaip ir galima tikėtis, dažnai kartu vartojami žodžiai paprastai, nors ne visuomet, eina tam tikra pastovia gramatinė forma ir todėl kalboje egzistuoja kaip "pusiau gatavos frazės, kalbos vartojų pasirenkamos kaip atskiras kalbinis vienetas" (Sinclair 1991:110). Dėl formos stabilumo kolokacijos primena idiomą, bet nuo pastarųjų jas didelis atskirų jos sandų prasminis savarankiškumas, o šito negalima pasakyti apie idiomą.

5. Įprastiniai nemotyvuoto junglumo, pusiau gatavi prasmingi ir gramatiški bent dviejų prasminių žodžių junginiai pasižymi dar vienu bruožu - arbitralumu. Tiesioginio ryšio su pavadinamąja tikrove nebuvimas lemia tai, kad ne tik skirtingose kalbose to paties žodžio junglumas smarkiai skiriasi, bet net ir toje pačioje kalboje vieno kolokacijos nario negalima pakeisti jam sinonimišku kitu nerizikuojant, kad pasakyta frazė skambės neįprastai, pvz., *laikas eina, bėga, slenka*, bet ne **lingsniuoja, skuodžia, žliaujia*. Arbitralumas reiškiasi ir kolokacijų nebuvimu ten, kur jų galima tikėtis (Van der Meer 1998:315). Taigi kolokacijomis laikytini arbitralūs įprastiniai žodžių junginiai, tiesiogiai neatspindintys nekalbinės tikrovės. Visi šie aukščiau išvardinti skiriamieji kolokacijos bruožai buvo imami pagrindu identifikuojant *atminties* kolokacijas. Žemiau pateikti požymiai autorės laikomi neesminiais ir todėl, pasitelkus daugiau ar mažiau argumentų, atmestini.

6. Siekdami tiksliau apibrėžti savaip vartojamą kolokacijos terminą kai kurie autoriai dar labiau sugriežtina kolokacijoms keliamus reikalavimus. Tačiau rezultatas šiuo atveju yra priešingas, užuot patikslinę savoką jie tik padaro ją dar miglotesnę, nes remiasi ne formaliais, statistiniais tikimybiniais ar bent jau kontrastyviniais identifikavimo principais, o vien tik kalbos jausmu. Toks yra kolokacijų nemetaforiškumo reikalavimas. Jį propaguojantys autoriai (Van der Meer 1998:314) siūlo kolokacijomis laikyti tik tuos žodžių junginius, kurių nariai junginyje vartojami tik tiesioginėmis reikšmėmis, teigdami, jog tai padės atskirti kolokacijas nuo idiomų.

Nemetaforiškumo reikalavimas atrodo nepriimtinas dėl kelių priežasčių. Visų pirma reikšmės perkėlimas yra pernelyg intuityviai suprantamas dalykas, ypač abstrakčiųjų daiktavardžių vartojimo atveju, kad galėtų būti laikomas patikimu kolokacijų nustatymo pagrindu. Antra, vartojimas vien tiesioginėmis reikšmėmis negali būti kolokacijų skyrimo pagrindu, nes taip vartojami ir trivialieji, t.y. laisvieji žodžių junginiai. Trečia ir visų

svarbiausia, jei į mūsų metaforos sampratą įtrauksime ir labai smarkiai išplitusią kalbinę metaforą, tai metaforinės vartosenos niekaip nepavyks pašalinti iš kolokacijomis laikytinų žodžių junginių, ypač tų, kurie įvardija mentalinius reiškinius. Kalbinės metaforos, anot G.Lakoff, “ėyra tokios natūralios ir visa apimančios, kad laikomos savaime suprantamais ir tiesioginiais mentalinių reiškinių įvardijimais. Daugeliui mūsų net nedingteli, kad ĉia yra metafora.” (1980:28).

Kalbinės metaforos apraiškų galima kai kurių autorių pateiktuose kolokacijų pavyzdėiuose, nors jie patys to metaforiškumo ir nenurodo, greičiau jau atvirksčiai, jį neigia. Štai P.Hanks’as, pateikęs detalų anglų kalbos daiktavardžio *enthusiasm* įprastinės vartosenos modelį, tvirtina, kad “ Vargu, ar esama metaforinių *entuziazmo* vartojimo atvejų” (Hanks 1998:153). Tačiau tarp jo pateiktų kolokacijų esama tokių kaip *infectious enthusiasm*, *enthusiasm wanes*, kuriose abstrakti *entuziazmo* samprata yra konkretinama vartojant specifines užkrečiamų ligų, dylančio mėnulio asociacijas keliančius žodžius. Taigi ĉia nefizinė substancija suvokiama kaip fizinė, jutimiškoji, o miglotesnė sąvoka įžodinama aiškiai, suvokiamai ir apčiuopiamai.

Kitas kalbinės metaforos pasireiškimas gali būti randamas dar vieno autoriaus, apibrėžiančio kolokacijas tik kaip nemetaforinius žodžių junginius, pateiktuose kolokacijų pavyzdėiuose (Van der Meer 1998:319). Šis olandų semantikas apibūdina anglų kalbos veiksmazodį *perpetrate* kaip nuolat vartojamą su tokiais neigiamą konotaciją turinčiais daiktavardžiais kaip *apartheid*, *barbarity*, *destruction*, *error*, ir panašiais. Be kita ko jis teigia, jog imtas vartoti su neutralios reikšmės daiktavardiniu žodžių junginiu *view of New York* šis veiksmazodis tarsi rodo, kad Niujorko vaizdas negali būti geras dalykas. Kitaip tariant, kitų to paties žodžio kolokatų kaiminystė kelia tam tikras asociacijas, taigi metaforizuoja naująjį junglumo partnerį.

Abu auksčiau pateikti kalbinių metaforų pavyzdžiai, prisiskverbę į tokios metaforos nepripažįstančių autorių darbus, aiškiai rodo, kad kognityvistai buvo teisūs, tvirtindami, kokia visa apimanti ir sunkiai pastebima yra kalbinė metafora. P.Hanks ir G.Van der Meer, neigdami kolokacijų metaforiškumą, laikosi tradicinio požiūrio į metaforą ir supranta ją tik kaip tropą, atliekantį kalboje ornamentinę paskirtį. Metaforos ir kolokacijos ryšį labai taikliai apibūdino H.Alverson: “Kol metaforos yra šviežios, neįprastos, kol jomis kategorizuojama naujai, tol jos nereiškiamos kolokacijomis, tik kai metafora ar visa metaforų sistema nusidėvi ir miršta, ji tampa kolokacijų rinkiniu.” (1994:57).

Taigi nemetaforiškumo reikalavimas, keliamas kolokacijoms, atrodo nepagrįstas ir net neįmanomas, jei metafora suprasime plačiai: ir kaip tropą, ir kaip nusidėvėjusią, kasdienės kalbos savastimi tapusią kalbinę metaforą. Pastarųjų raišką įprastiniais posakiais, t.y. kolokacijomis, aptaria ne vienas kognityvinės lingvistikos atstovas (Lakoff 1980:51, Kovecses 1986:132, Alverson 1994:41). Be to, kalbinės metaforos, aptinkamos tarp kolokacijų yra labai įprastos, visuotinos, nuolat vartojamos, giliai įsikverbios į žmonių sąmonę, todėl geriau nei bet kas kitas atskleidžiančios abstrakčiųjų sąvokų esmę. Nors

kolokacijos ir yra geriausias metaforų šaltinis, bet metaforų identifikavimas nėra toks paprastas dalykas.

Metaforiškumo kriterijus

Bandant išrinkti metaforas iš kolokacijų susiduriama su panašia problema kaip ir bandant išrinkti kolokacijas iš konkordanso, kitaip sakant iškyla klausimas: kas yra kalbinė metafora ir kaip atskirti metaforą nuo nemetaforos. Kadangi tiesaus atsakymo į šį klausimą nepavyko rasti prieinamoje literatūroje, teko gilintis į metaforos apibrėžimą. Metafora yra viena iš labiausiai aptariamų temų ne tik kalbotyroje ar literatūrologijoje, bet ir kituose humanitariniuose bei socialiniuose moksluose, čia leisti į rimtesnes prieštarų idėjų apžvalgas bei vertinimus būtų neįmanoma. Todėl bus apsiribota tik trumpu kognitologų duotu apibrėžimu: “Metaforos esmė yra ta, kad vieni dalykai yra suprantami ir patiriami per kitus.” (Lakoff 1980:3). Taigi metaforą, kaip ji bebūtų suprasta, visada sudaro du sandai: tas, kas suvokiama (pagrindinis subjektas, tema) ir tai, per ką suvokiama (pagalbinis subjektas, rema). Diskusijos ir nesutarimai, apibrėžiant metaforą, kyla iš skirtingai suprasto šių dviejų sandų ryšio: ar tas ryšys remiasi tik tradiciškai suprastu dviejų įvardijamųjų dalykų panašumu, ar yra grindžiamas ne esamu ar įsivaizduojamu panašumu, bet kur kas bendresnio pobūdžio sąsajomis, t.y. vieno dalyko suvokimu per kitą. Be to, dar neaišku, iš kur kyla temos asociacijos su rema, kokių pagrindu vieno dalyko ar srities požymiai panaudojami apibūdinant kitą (plg. Taylor 1990:138). O svarbiausia, kaip sąvokų asociacijos ir ryšiai gauna vienokią ar kitokią kalbinę raišką.

Metafora skaitytojo ar klausytojo yra suvokiama, jam suvokus ryšį tarp temą ir remą įvardijančių žodžių. Šis suvokimas kyla iš kalbos jausmo, kuris, savo ruožtu, remiasi žodinėmis asociacijomis. Keliažodės metaforos atveju tema apbūdinama remos srities žodžiais. Pačiu tipiškesniu atveju abstraktų vardai yra vartojami drauge su konkrečių daiktavardžių predikatiniais žodžiais. Jei taip, lieka neaišku, ar visi abstrakčių daiktavardžių junginiai yra metaforiški, o jei ne, tai koks yra pagrindinis metaforiškumo kriterijus, kaip atskirti metaforą nuo nemetaforos.

Čia siūloma metaforiškumą aiškinti pasiremęs junglumo apimties (collocational range) samprata. Temą įvardijantis žodis, mūsų atveju abstraktas *atmintis*, eina pagrindiniu žodžiu daugeliui kolokatų: *ištrinti, išrauti, išblukti, išgaruoti, iššluoti*, etc. kurie, savo ruožtu, be *atminties*, turi ir kitų junglumo partnerių. Juo daugiau skirtingų junginių gali sudaryti kolokatas, tuo miglotesnė, mažiau apibrėžta yra jo reikšmė. Ir atvirkščiai, ribotą kiekį junginių sudarantys žodžiai kelia aiškias asociacijas ir taip metaforizuoja *atmintį*, plg., *iššluoti* ir *pašalinti iš atminties*, *atminties tekstas* ir *atminties turinys*, *atmintis atšimpa* ir *atmintis menkėja*. Pirmieji šių žodžių porų nariai laikytini metaforomis kaip kad ir *geros* ar *blogos atminties* sinonimai *ilga, trumpa*, suteikiantys *atminties* sąvokai ilgio matą. Taigi galima teigti, kad tik ribotą junglumo apimtį turintys kolokatai, vartojami su abstrakčios reikšmės daiktavardžiais, lemia metaforinių žodžių junginių atsiradimą.

Kalbinę metaforos raišką galima būtų paaiškinti bendrųjų kolokatų mechanizmu (metalinguistic slot sharing plg., Montemagni 1996). Tvirtinama, jog yra galima nustatyti

sąvokinių žodžių bendrumą lyginant jų kolokatų sąrašus. Jei du žodžiai atsiduria tame pačiame kolokatų sąrašė, tarp jų esama semantinio ryšio (Dufour 1998:112). Tas semantinis ryšys ir laikytinas metaforos pagrindu. Tik čia viską lemia junglumo apimtis. Tad jei būdvardis *jautrus* vartojamas ir *žmogui*, ir *atminčiai* apibūdinti, tai, anot minėtų autorių, *žmogus* ir *atmintis* jau turi tam tikro bendrumo. Mūsų manymu, *jautrus* yra pernelyg junglus ir plačiai vartojamas žodis, kad galėtų perkelti vienų kolokatų požymius kitiems. Visai kas kita yra *užkrečiamas*, vartojamas kur kas siauriau, paprastai su ligų pavadinimais, ir todėl metaforizuojantis kitą savo kolokatą - *juoką*.

Apibrėžus ir patikslinus pagrindinius darbe vartojamus terminus, t.y. kolokaciją suprantant kaip dažnai drauge vartojamą prasmingą mažiausiai dviejų prasminių žodžių junginį, o metaforos sampratą perėmus iš kogitologijos, galima juos taikyti *atminties* analizei, siekiant:

- a) išrinkti kolokacijas iš *atminties* konkordanso, t.y. pačių įvairiausių šio daiktavardžio vartojimo kontekstų, ir sudaryti tipinį junglumo modelį,
- b) išrinkti metaforas iš kolokacijų ir apibendrinti kaip metaforinę *atminties* sampratą.

ATMINTIES JUNGLUMO TYRIMAS

Metodika

Atminties vartoseną buvo tirta analizuojant 3253 eilučių konkordansą, gautą iš Vytauto Didžiojo universiteto tekstyno. Tuo metu jame buvo 55 milijonai žodžių. Konkordansas buvo sudarytas iš visų sudedamųjų tekstyno dalių, t.y. ə, pavydžius renkant pateikus sutrumpintą šaknį *atmint**, kad konkordansas apimtų visas linksnių formas: *atmintis*, *atminties*, *atminčiai* (dėl šios formos ir teko trumpinti šaknį paieškai duotoje formoje) ir kt. Pirminį konkordansą sudarė 4642 eilučių, tačiau 1389 iš jų teko atsisakyti, nes a) tai buvo pasikartojančios eilutės, b) ieškomasis žodis buvo ne *atmintis*, bet jos dariniai *atmintinė*, *atminimas*. Likusios konkordanso eilutės buvo trumpintos, paliekant tik tiesiogiai su *atmintimi* susijusius žodžius, kurie gali sudaryti tiek sakinį, tiek ir žodžių junginį, pvz.,

nyse. Jų manymu, laimės pojūtis sukuriamas mokymosi procese, veikiant atminčiai. Taigi mokslininkai prieštarauja jų pačių anksčiau iškeltai

Jų manymu, laimės pojūtis sukuriamas mokymosi procese, veikiant atminčiai.

Tolesnės konkordanso analizės tikslas buvo trilypis: a) atrasti, b) išrinkti ir c) pateikti *atminties* kolokatus. Visi trys analizės etapai buvo ganėtinai problemiški.

1. Kolokatų atranka buvo atlikta dirbant su kalbinės tekstų analizės programa WordSmithTools. Ši programa pateikė bendrą tiriamojo žodžio kontekstinių partnerių, esančių imtinai per penkis žodžius nuo tiriamojo, dažnumo sąrašą bei jų pasiskirstymą per penkias pozicijas tiriamajam žodžiui iš kairės ir dešinės. Iš viso sąrašė buvo ə skirtingos žodžių formos, pavartotos su visomis *atminties* linksnių formomis nuo ə iki vieno karto. 20 dažniausių pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė. 20 dažniausių *atminties* kontekstinių partnerių - žodžių bei jų formų

Kontekstinis partneris	Iš viso	Iš kairės	Iš dešinės
IR	838	437	401
IŠ	377	319	58
Į	229	179	50
KAIP	148	71	77
TIK	131	78	53
YRA	125	65	60
KAD	121	97	24
JO	117	89	28
MANO	114	102	12
TAI	114	77	37
MŪSŪ	112	94	18
O	112	80	32
SAVO	109	83	26
SU	105	58	47
NE	88	52	36
AR	83	43	40
JOS	79	52	27
IŠLIKO	76	29	47
BET	75	51	24
BUVO	75	40	35

Kaip matyti iš sąrašo, patys dažniausi yra tarnybiniai žodžiai, kurie, remiantis pasirinktu kolokacijos apibrėžimu, nelaikytini *atminties* kolokatais. Perkėlus juos į atskirą sąrašą, liko 20 dažniausių prasminių žodžių formų - dažniausių *atminties* kolokatų.

2 lentelė. 20 dažniausių *atminties* kolokatų - žodžių formų

Kontekstinis partneris	Iš viso	Iš kairės	Iš dešinės
YRA	125	65	60
IŠLIKO	76	29	47

BUVO	75	40	35
TAUTOS	73	67	6
ĮSTRIGO	72	41	31
ŽMONIŲ	71	66	5
TURI	56	39	17
LIKO	55	30	25
ISTORINĖS	50	50	0
ŠVIESIOS	44	44	0
IŠLIKS	40	22	18
KOMPIUTERIO	40	38	2
ISTORINĖ	36	36	0
ŽMOGAUS	34	24	10
IŠTRINTI	33	22	11
LIETUVOS	33	21	12
METŲ	32	14	18
ĮSIRĖŽĖ	32	16	16
GALI	30	18	12
IŠLIEKA	30	12	18

Sulemavus sąrašą, t.y. suvedus visas žodžių kaitybos formas į antraštines (tai buvo atlikta pasinaudojus V.Zinkevičiaus lietuvių kalbos žodžių lemavimo programa), sąrašas kiek pakito. 20 dažniausių prasminių žodžių pagrindinių formų arba lemuų atrodo taip:

3 lentelė. 20 dažniausių atminties kolokatų - lemuų

Kontekstinis partneris	Iš viso	Iš kairės	Iš dešinės
BŪTI	273	143	130
(IŠ)LIKTI	227	112	115
ŽMOGUS	121	100	21
ISTORINIS	114	112	2
LABAI	95	54	41
TURĖTI	76	57	19
TAUTA	73	67	6
ĮSTRIGTI	72	41	31
MĄSTYMAS	55	26	29
ILGALAIKIS	47	34	13
ŠVIESUS	44	44	0
GERAS	44	36	8
VAIKAS	41	34	7

KOMPIUTERIS	40	38	2
GYVAS	36	14	22
IŠTRINTI	33	22	11
LIETUVA	33	21	12
METAJ	32	14	18
IŠIRĖŽTI	32	16	16
GALĖTI	30	18	12

Lemuojant įvairios kaitybos formos keičiamos pagrindine, tačiau kolokatų sąrašė dar lieka nemažai bendrašaknių žodžių - darinių, kuriuos taip pat vertėtų redukuoti iki pamatinio žodžio, pvz.: *išliko, liekantis, pasiliko, tepalieka, išliekamumas*. Taip būtų gautas grynąjų kolokuojančių šaknų sąrašas. Tačiau lemuojant ar redukuojant darinius abstrahuojamasi nuo konkrečių formų ir taip netenkama daug vertingos informacijos apie žodžio formos ir turinio sąsajas, kuri ypač svarbi, jei žodžio vartosenos aprašas naudojamas semantinei analizei bei daugiareikšmio žodžio semantinei struktūrai sudaryti. Ir nors bendrame kolokatų sąrašė jie pateikiami viena forma, apimančia ir kitus vartosenos atvejus (jų formoms išvardinti pririktų daug vietos), bet darbe bus atsisakyta *atminties* lemavimo, o išėities tašku bus laikoma ne pagrindinė, bet kaitybinės tiriamojo žodžio formos, t.y. atskiri šio daiktavardžio linksniai.

Identifikuojant kolokatus susiduriama su keliomis problemomis. Viena jų - kur nukirsti kolokatų sąrašą, kitaip sakant, kaip dažnai žodis viena ar keliomis savo formomis turi eiti drauge su tiriamuoju žodžiu, kad būtų laikomas kolokatu. Drauge pavartotų atvejų skaičius priklauso ir nuo tekstyno dydžio. Jei 1 milijono žodžių apimties tekстыne jau du kartu vienas šalia kito pasirodę žodžiai yra laikomi kolokacija, tai 50 kartų didesniame tekстыne, savaime suprantame, reikalavimai yra griežtesni: reikia, kad žodžiai drauge eitų kur kas dažniau. Apsispręsti padeda vadinamieji dažnumo slenksčiai, kurie dalija kolokatus į kelias aiškias grupes: žodžius, vartojamus tūkstančius, šimtus, dešimtis kartų ar kelis kartus. Todėl patogia sąrašo trumpinimo riba galėtų būti mažiau nei 10 kartų pavartoti žodžiai lemuotame kolokatų sąrašė.

Kita problema: automatiškai gautame bendrame sąrašė daugelis žodžių nėra tiesiogiai susiję su tiriamuoju, taigi nėra jo kolokatai, pvz., sakinyje *Jų neišdildysi iš atminties, nes niekas niekad galutinai nepranyksta* tik pabrauktieji žodžiai yra tiesiogiai susiję su tiriamuoju. Čia nelabai gelbsti ir galimybė suskirstyti kolokatus pagal jų vietą pagrindinio žodžio atveju, nes laisvos žodžių tvarkos lietuvių kalboje tiesioginiu ryšiu susiję žodžiai gali atsidurti bet kurioje pagrindinio žodžio pusėje labai nevienodu atstumu nuo jo. Atsikratyti nereikalingų sąrašo žodžių įmanoma, jei kiekvieno žodžio atveju atsakymo ieškoma konkordanse, nes tik jame išryškėja žodžių ryšiai ir priklausomybė. Taigi identifikuojant kolokatus negalima pasiklauti vien tik automatika, nors ji ir labai palengvina darbą.

2. Nustačius kolokatus, juos reikia taip išrinkti iš teksto, kad vėliau, juos pateikus vientisiniais ar sudėtiniais žodžių junginiais, būtų aiškūs aprašomojo žodžio vartosenos ypatumai. Čia susiduriama su kolokacijos ilgio ir jos ribų nustatymo problema. Šiame kolokatų sąrašė trumpumo dėlei juos stengiamasi pateikti kuo labiau izoliuotus, net atsisakant galininkiniams veiksmažodžiams būtinų papildinių arba tarp veiksmažodžio ir

daiktavardžio įsiterpusio pažyminiu einančio būdvardžio. Tačiau labai dažnai taip iš konteksto ištraukus atskirus kolokatus, galima gauti iškreiptą vaizdą, pvz., vienas iš dažniausiai su *atminties* galininku vartojamų veiksmažodžių yra *turėti* paprastai lydimas kokio nors būdvardžio: *turėti gerą, blogą, fenomenalią, puikią, prastą, etc. atmintį*. Bet kuriuo atveju sakinio skaidymas į žodžių junginius sunaikina daug informacijos, todėl konkordanso eilutė visad yra informatyvesnė.

3. Iš tekstyno susidarius aiškų vieno ar kito žodžio junglumo vaizdą labai svarbu kuo tiksliau perteikti jo esmę tam, kad išryškėtų tipiškos vartosenos modelis. Esama labai įvairių būdų tą padaryti. Visi jie skiriasi konkordanso analizės gilumu bei abstrahavimo laipsniu. Pats paprasčiausias būdas vartosenos modeliui pateikti yra atrinkti tipiškiausias konkordanso eilutes (plg. COBUILD Dictionary of Collocations. Jis geras tuo, kad duoda autentiškus pavyzdžius ištisais sakiniais, taigi nėra kiek netransformuojama morfologinė ir sintaksinė jų struktūra. Visas darbas čia yra atrinkti ne bet kokius, o tipiškus vartosenos atvejus, iš kurių pats skaitytojas galėtų suprasti, kada ir kaip žodis yra vartojamas. Minėtame žodyne tai daroma automatiškai atrinkus po 20 konkordanso eilučių 20 dažniausių kolokatų pailiuoti. Į kolokatų sąrašus neįtraukiami tarnybiniai žodžiai. Toks vartosenos atspindėjimo būdas, nors ir reprezentatyvus, dėl didelės medžiagos apimties yra tinkamas tik elektroninei leidybai.

Kolokatus galima pateikti ir kitu būdu, t.y. sąrašu, atskyrus juos nuo konteksto, suklasifikavus pagal jų svarbą aprašomajam žodžiui, morfologinius ir semantinius ypatumus, be to, atskyrus daugiareikšmio žodžio skirtingų reikšmių kolokatus. Taip gaunamas detalesnis kolokatų vaizdas, tačiau netenkama labai svarbios sintaksinės informacijos, todėl tinka tik gimtakalbiams, nes nėra pakankamai reprezentatyvus. Tokie yra tradiciniai popieriniai junglumo žodynai, tokie kaip pvz., BBI. Jame anglų kalbos daiktavardis *memory* pateikiamas taip:

memory n. [‘power of recalling’] 1. to jog smb.’s ~. to commit smt.to ~ 3. to slip smb.’s ~ (the date has slipped my ~) 4. to loose one’s ~ 5. an infallible; photographic; powerful; retentive; short ~ 6. (med.) long-term; short-term; vizual ~ 7. a ~ for (a good ~ for names) 8. (to speak) from ~ 9. a lapse of ~ [‘something recalled, recollection’] 10. to evoke, stir up a ~ 11. to blot out a ~ 12. bitter; dim; vague; enduring; fond; haunting, poignant; pleasant; unpleasant ~ries [‘collective remembrance’] 13. to honor, venerate smb.’s ~ 14. a blessed, sacred ~. 15 in ~ of (to erect a memorial in smb.’s ~) 16. in living ~ 17. of blessed, sacred ~ 18. (misc.) dedicated to smb.’s ~ [‘capacity for storing information in a computer’] 19. (a) random-access; read-only ~.

Kur kas geresnis už pirmuosius du yra toks vartosenos atspindėjimo būdas būtų, kuris leidžia ne tik išvardinti klasifikuotus kolokatus, bet ir pateikti jų sintaksinius modelius - tipiškus junglumo pavyzdžius. Iš dalies taip aprašomi žodžiai aiškinamajame COBUILD anglų kalbos žodyne, tačiau dar geresnis tokio detalaus vartosenos modelio pavyzdys būtų jau minėtas P.Hanks anglų kalbos daiktavardžių *enthusiasm* ir *condescension*.. Taigi taip iš esmės aprašyti galima tik atskirus žodžius turint kokių nors specialių tikslų. Mūsų atveju

toks tikslas yra, remiantis dažniausiai vartojamais junginiais atskleisti *atminties* metaforinės vartosenos ypatumus.

Toks aprašas, jei jį pavyktų gauti pusiau automatiškai ir pritaikyti daugeliui žodžių, galėtų būti tarpinė grandis keliaetapėje žodžio reikšmės tyrimo bei leksikografinio jos aprašo grandinėje ir žaliava kitiems, detalesniems ir labiau pragmatiškai orientuotiems aprašų tipams:

tekstynas -- konkordansas -- tipiškos vartosenos modelis ---žodyninis straipsnis aiškinamajam ar junglumo žodynui, metaforinis aprašas ar kas kita.

***Atminties* junglumo modelis**

Čia pateikiamas atskirų *atminties* linksnių kolokatų sąrašai, kuriuose duodami junglumo partneriai sudėlioti į grupes visų pirma pagal jų priklausymą kalbos daliai, o paskui kai kur dar ir pagal semantiką. Sąrašo viduje žodžiai pateikia jų mažėjančio dažnio tvarka, vieną kartą pavartoti žodžiai dar rikiuojami ir abėcėliškai. Linksnių seka taip pat nulemta jų vartojimo dažnumo.

Kilmininkas (pavartotas 1040 kartų)

***Atminties* junginiai su veiksmazodžiu**

A. 48 ištrinti/išsitrinti iš ~, 48 (ne)(iš)dilti/dildyti iš ~, 13 (iš)blėsti iš ~, 12 (iš/pra)nykti/(iš/su)naikinti iš ~, 6 (at/iš)plaukti iš ~ gelmių, 4 (iš)traukti iš ~, 4 (iš)plėsti iš ~, 3 (at)aidėti iš ~, 2 (iš)stumti iš ~, 2 (pra)dingti iš ~, 2 išblukti iš ~, 2 iškristi iš ~, 2 išrauti iš ~, 2 išsibarstyti iš ~, 2 pri/iškelti iš ~, atgaminti iš ~, išgaruoti iš ~, išmesti iš ~, išnirti iš ~, išpjauti iš ~, išpulti iš ~, išrankioti iš ~, išslysti iš ~, išsprūsti iš ~, išduoti iš ~, naudoti iš ~, paimti iš ~, pašalinti iš ~, pažadinti iš ~, varyti iš ~, (išsi)lieti iš ~, (ne)iš/ateiti iš ~.

B. 7 cituoti iš ~, 4 atkurti iš ~, 3 (pa)kartoti iš ~, 3 dainuoti ~, 3 piešti iš ~, 3 tapyti iš ~, 2 (at)pasakoti iš ~, atsakinėti iš ~, atspėti iš ~, diktuoti iš ~, dirbti iš ~, giedoti iš ~, išvardinti iš ~, kalbėti laisvai, iš ~, parašyti iš ~, skaityti iš ~, susukti iš ~, šnibždėti iš ~, užrašyti iš ~, žinoti iš ~.

***atminties* junginiai su daiktavardžiu**

atskiri ~ 10 pėdsakai, 3 fazė, 3 galia, 3 laukas, 3 pėdsakai, 3 saugykla, 3 saulė, 3 sodai, 3 stoka, 3 spraga, 3 turinys, 2 akys, 2 archyvas, 2 bankas, 2 būdas, 2 blyksniai, 2 centrai, 2 diena, 2 forma, 2 galimybė, 2 įtampa, 2 klodai, 2 labirintai, 2 prasmė, 2 problemos, 2 procesai, 2 ribos, 2 skrynia, 2 svarba, 2 šiukšlynas, 2 šlifavimo staklės, 2 takai, 2 tėkmė, trumpalaikės ~ 2 užkaboriai, 2 vaizdai, 2 žaizda, 2 ženklai, akiratis, angelas, apeigos, apimtis, archajinės ~ rudimentai, artimiausioji ~ kertelė, artimiausioji erdvė, atgarsis, atitikmuo, atmaina, ažuolynas, ažuoliniai ~ paminklai, balsas, bazė, bažnyčia, biblioteka, blokas-dėžutė, brandus ~ atvejis, dalis, deivė, dėsniai, dėsniumai, dieviškoji ~ knyga, dinaminės ~ mikrochemos, dirgiklis, diskas, dugnas, duobė, duoklė, duomenų bankas,

duženos, dvasingumas, efemeriški ~ likučiai, elektroninės ~ įranga, elementų ryšiai, esmė, ežerai, filmas, fiskalinės ~ turinys, funkcijos, gabalas, gabumai, gaida, gaivintoja, galimybės, galimybės ribos, galios ribos, gelmės, genetinės ~ dalis, genijus, gija, giluma, gilumas, gimnastika, gyvos ~ grūdai, gyvosios ~ mechanizmas, idealioji veikla, ilgalaikės ~ prigimtis, ilgalaikės ~ psichologinė struktūra, ilgalaikės ~ turinys, iliuzijų skrynia, imlumas, imuninės ~ ląstelės, ypatybės, ypatumai, įprastinis kompiuterio ~ matavimo vienetas, įrankis, įrašai, įrenginys, išpūdžiai, istorinės ~ akimirka, istorinės ~ išsklaida, istorinės ~ kriterijai, istorinės ~ leidinukai, istorinės ~ puslapiai, istorinės ~ simboliai, istorinės ~ subjektas, istorinės tautos ~ muziejus, istorinės tautos ~ pinklės, išgąlasti ~ ašmenys, išorinės ~ kaupiklis, įvairiausi ~ gabalėliai, jungtys, juosta, kaisčiai, kalba, kapavietės, kapitalas, katalogas, kaupikliai, kelias, kibirkštis, kino juosta, klajonių magija, klasta, kolektyvinės ~ aidas, kolektyvinės ~ fenomenas, kolektyvinės atminties relikvijos, kolektyvinės europietiškos ~ faktai, kompiuterinės ~ resursai, kompiuteriniai ~ tinklai, kompiuterio ~ segmentai, korys, krėslas, krislas, kristaliukai, kryžius, kruopelytė, kultūrinės ~ štampos, kultūros ~ tvermė, kurpalius, kutūrinės ~ pamatas, langutis, ląstelės, leidiniai, lietuvių kultūrinės ~ interesai, Lietuvos laisvės kovų ~ koplytstulpių ir kryžių memorialas, lygis, liudijimai, liudytojai, matas, mechanizmai, medis, memorialas, mergaitė, metafora, momentas, mūsų ~ savastis, mūza, neblėstančios ~ žiburėlis, nuotrupos, operatyvinės ~ dydis, operacijos, operatyviosios ~ sistemos, optinės ~ kortelės, padarinys, pajėgumas, parkas, parko projektas, parko teritorija, pasaulio ~ žemėlapis, paslaptys, pastangos, pavidalai, pynė, plati istorinė ~ erdvė, plazma, plotai, podėliai, poetė, pokštai, potencialas, pratybos, prieglobstis, priemonė, principai, produktas, programa, psichologija, psichologinis ~ mechanizmas, puslapis, raida, reginys, reikiamos ~ dydis, reliktas, relikvija, renginiai, rėtis, rūšys, samanynas, sandėlis, sargybiniai, sauga, saugos formos, saugyklės, savybės, sfera, sistema, sistemos, siūlai, slapčiausios ~ kertelė, smegenų ~ lentynos, specialus ~ valdymo įtaisas, sritis, stalčiai, standartinės ~ kilobaitai, stebuklas, struktūra, subjektyviosios ~ vaizdiniai, subtilūs ~ momentai, sugebėjimai, sumaizgioti ~ raišteliai, sutrikimai, šauksmas, šulinys, šventos ~ skeveldros, šviesa, šviesios ~ spalvos, talpa, taupykla, tautos ~ gija, tautos istorinės ~ paminklas, tekstas, tema, tolumos, užkampiai, užmirštosios ~ horizontalės, vagystės, vaizdiniai, vakaras, valanda, vargana ~ skiautelė, veidrodis, veikla, veiksmas, vertė, vieškeliai, vietų globa ir apsauga, vingiai, virvės, žanro ~ sąvokos, žiedai, žymė, žvakelės, atviros ~ visuomenė.

atminties junginiai su būdvardžiu

A. 45 šviesios ~, 11 amžinos ~, 4 liūdnos ~, 2 geros ~, šventos ~, blogos ~, juodos ~, kraupios ~, prakeiktos ~.

B. 6 geros ~, 2 blogos ~, 2 prastos ~, detalios ~, fenomenalios ~, galingos ~ kompiuteris, ilgesnės ~, puikios ~, silpnos ~, stiprios ~, šviesios ~, trumpos ~

Vietininkas (pavartotas 815 kartų)

atminty(je) junginiai su veiksmažodžiu

A. 306 (iž/pa/pasi/tepa)likti ~, 39 (iš)laikyti ~, 28 būti gyvam~, 26 (iš)saugoti~, 25 būti~, 12 gyventi~, 7 (su)kaupiti~, 7 nešioti(s)~, 5 (tebe)glūdėti~, 4 tilpti/(pa)talpinti~, 3 turėti~, 2 (tebe)stovėti~, 2 egzistuoti~, 2 gyvuoti~, rasti~.

B. 27 (iš)kilti~, 7 (at)gaivinti~, 7 atgyti~, 4 (iš/at)plaukti~, 3 (su/pri)kelti~, 3 atgimti~, 3 išnirti~, 2 (su)žadinti~, atkurti~, (iš)busti~.

C. 26 įstrigti~, 10 užsifikuoti~, 4 įsirežti~, 3 (su/už)rašyti~, 2 įsisprauti~, 2 įsitvirtinti~, atsirasti~, įsikurti~.

D. 6 (neiš)blėsti~, 3 būti (ne)ryškiam~, 2 nušvisti~, 2 regėti~, 2 šmėkšteli/šmėsteli~, 2 šviesti~, blėsčioti~, blykstėti~, plykstėti~, sugiedroti~, sustingti~, sušmėžuoti~, šmėkščioti~, švystelėti~, švytėti~.

E. 3 (su)skambėti~, (at)aidėti~, dūgzti~.

F. 8 (pasi)rausti~, 5 perkratyti~, 4 ieškoti~, permesti~.

G. 2 išblukti~, 2 nykti~, dingti~, dūlėti~, išblankti~, ištrinti~, tirpti~.

H. 2 nukeliauti~, pasiklysti~.

J. 2 susiliesti~, asocijuotis~, sieti(s)~.

atmintin junginiai su veiksmožodžiu

55 įstrigti~, 28 į(si)rėžti, 6 (su)grįžti~, 5 įsispausti~, 4 įrašyti~, 3 įkristi~, 3 įsmigti~, 2 gulti~, 2 dėtis~, 2 krautis~, 2 gulti~, 2 įsėsti~, įsileisti~.

Vardininkas (pavartotas 604 kartus)

atmintis junginiai su veiksmožodžiu

A. 17 siekti, 12 (iš)likti, 10 (ne)šlubuoti, 9 (pa)blogėti, 7 (pa)gerėti, 5 veikti, 4 (nu)silpti/silpnėti, 4 grąpti, 3 padėti, 3 glūdėti, 3 sutrikti, 3 stebinti, 3 lavėti, 2 blukti, 2 (neiš)blėsti, 2 džiūgauti, 2 gyvuoti, 2 (ne)klysti, 2 mokyti.

B. (ne)apgauti, (ne)byloti, (ne)egzistuoti, (ne)išdilti, (ne)išnykti, (ne)kankinti, (ne)leisti, (ne)meluoti, (ne)nuvilti, apsiblausti, atgręžti, atsigauti, atsirasti, atsiverti, atšipti, blaškytis, dalyvauti, didėti, dirbti, dūlėti, formuotis, gelbėti, gerėti, išsiskleisti, išsitrinti~, juokauti, kilti, menkėt, mirti, nebeklausyti, nuskaidrėti, nušvisti, nutrūkti, persitvarkyti, prašviesėti, rūpėti, slypėti, sukrėsti, sumažėti, sustiprėti, trauktis tolyn, užkristi, užsikirsti, žavėti.

C. 14 (iš)saugoti, 6 (už)fiksuoti, 4 (at)gaivinti, 4 turėti vertę, didelę reikšmę, savybę, etc., 3 sietis, 3 remtis patirtimi, 3 leisti ką daryti, 3 (ne)su/atkurti, 3 būti pilnam, 3 (iš/at)plukdyti, 2 išdildyti, 2 (pa)teikti, 2 būti reikalingam, 2 liudyti, apimti, atstatyti, įsiminti, įsisavinti, išduoti, išmesti, išplėsti, išstumti, kartoti, kaupti, kuždėti, lemti, lydėti, (ne)tiekti, norėti, nugalėti, nupaveiksluoti, nurodyti, pakišti regėjimus, palaikyti, atmesti, pasiekti tam tikrą lygį, pasiūlyti atrankos principą, paskatinti, pažadinti harmoniją, perkošti, plėsti, prasimušti, pratęsti egzistavimą, prikelti, priklausyti, priminti, prisiglausti, sąlygoti, skirtis, stiprinti, sufleruoti, sulipdyti, supainioti, susilieja, tarnauti, ugdyti, užtikrinti, versti, virsti, žadėti.

atmintis junginiai su postpoziciniu būdvardžiu

12 gera, 9 trumpa, 6 puiki, 5 gyva, 4 svarbi, 3 ilga, 2 (nepa)tvari, 2 silpna, 2 prasta, 2 nesąmoninga, 2 nuostabi, apgaulinga, aštri, baisi, bergždžia, brangi, būdinga, fenomenali, fragmentiška, gilesnė, knyginė, naudinga, ne mažesnė, neblogo, objektyvi, patikima, ribota, ryški, srauni, šviesi, tvirtesnė, vientisa.

atmintis junginiai su veiksmoždžio formom

4 (su)naikinta, 3 sudaryta, 3 naudojama, 3 prarasta, 3 sutrikusi, 2 išvystyta, 2 (už/i)rašyta, aktualizuojama, apiblukinta, apšviesta, atgauta, blunkanti, duota, įrengta, išsaknijanti, išgydyta, išsaugota, ištrinta, lokalizuota, neįveikta, nuslopinta, nuvertinta, palaiminta, pažeidžiama, perkrauta, peršviečiama, prakeikta, ribota, sukoncentruota, sutalpinta, suteršta, taupoma, tiriama, treniruojama, trūkinėjanti, ugdoma, užblokuota, užgriozta, užkoduota, žalojama.

atmintis junginiai su daiktavardžiu, einančiu vardine tarinio dalimi

asmens charakterio bruožas, dvasinė tikrovė, gilus šulinio dugnas, glamonė, istorija, ištikima žmona, mūzų motina, neįkainojamas turtas, pagrindinė psichikos funkcija, paprastas pėdsakų atsispaudimas, pėdsakų įsitvirtinimas, praeities dabartis, praeities sargas, prostitutė, psichikos veikimo mechanizmas, psichinio laiko grįžtamumas, refleksijos pagrindas, sietas sietuvoj, skardi bedugnė, šventa žmogaus dalis, tąsa, tobulas įrankis, trapus indas, vienintėle mano palydovė, vienintėlis kanalas, žmogaus "aš", žmogaus puošmena.

atmintis junginiai su prepoziciniu būdvardžiu

17 istorinė, 11 gera, 9 trumpalaikė, 8 ilgalaikė, 6 puiki, 5 fenomenali, 4 gyvoji, 4 trumpa, 3 genetinė, 3 kultūrinė, 3 mechaninė, 2 nuslopinta, 2 operacinė, 2 prasminė, absoliuti, antjuslinė, apgaulinga, asmeninė, baletinė, blunkanti, brangi, elektroninė, elementari, epizodinė, fiziologinė, fotografinė, gilesnė, gyva, grupinė, ilgiausia, individuali, jautri, kolektyvinė, kompiuterinė, lygiagreti, mnemotechninė, nelimituota, nevalinga, nuostabi, nutildyta, periskopinė, plėšri, prasminė loginė, radarinė, sensorinė, smerktina, sutrikusi, sutrumpėjusi, šviesi, užblokuota, vaikiška, vaizdinė.

atmintis junginiai su prepoziciniu daiktavardžiu

5 tautos, 4 žmogaus, 3 vaiko, 2 blyksnio, 2 genties, 2 istorijos, 2 kompiuterio, 2 vaikų, 2 vietos, 2 žmonių, 2 žmonių, bendrijos, bendruomenės, dainininkės, dainininko, didvyriškų žygdarbių, disko, erudito, gyvūnų, jaunystės vaizdų, kartos, kelių kartų, kešo, kultūros, kūno, laikmečio, lengvatikių, likimų, mano vaikystės, mero, prūsų tautos, senųjų laikų, senutės, sostinės, Šv. Rašto, tautos kultūros, tremties, visagalė žmogaus, žanro, žemės, žiūrovo.

Galininkas (pavartotas 490 kartų)

atmintį junginiai su veiksmazodžiu

A. 41 įstrigti į~, 16 (su)grįžti/grąžinti į~, 11 į(si)rėžti į~, 9 į(si)rašyti į~, 8 (į/per)vesti į~, 4 patekti į~, 3 įdėti/dėtis į~, 2 (įsi)kalti į~, atidėti į~, įaugti į~, įdiegti į~, įkrauti į~, įsėsti į~, įsiėsti į~, įsikalti į~, įsikibti į~, įsikibti į~, įsikirsti į~, įspausti į~, įsprausti į~, paimti į~, pereiti į~, plūstelėti į~.

B. 68 turėti (gerą, blogą, fenomenalią, puikią, etc.)~, 21 (iš)saugoti (istorinę, tautos, etc.)~, 5 išlaikyti (gera, nesunaikinta, šviesią, etc.)~.

C. 20 prarasti~, 5 (iš/nu)trinti~, 4 (ap/už)temdyti~, 4 (su)naikinti~, 3 atimti~, 2 paneigti~, atšipinti~, blukinti~, išdžiovinti~, iškraipyti~, įžeisti~, kėsintis į~, koneveikti~, pažeisti~, plėšyti~, prastinti~, prievartauti~, slopinti~, sutrikdyti~, užmušti~, užteršti~, užtrenkti duris į~.

D. 11 lavinti~, 10 (pa)žadinti~, 7 (pa)stiprinti~, 6 gaivinti~, 5 atgauti~, 4 (išsi)ugdyti~, 4 (pa)gerinti~, 3 (iš/pra)plėsti~, 2 apšviesti~, 2 prikelti~, aktyvinti~, atkrėsti~, atrasti~, atšviežinti~, audrinti~, gydyti~, įamžinti~, mankštinti~, nuplauti~, padaryti~ nemaria, padidinti~, pajudinti~, palikti šviesią~, patobulinti~, praturtinti~, sergėti~, skatinti~, stimuliuoti~, sukurti~, treniruoti~.

E. 5 perkelti~, 4 (pa/su)talpinti~, 4 apkrauti~, 3 taupyti~, 2 pagerbti~, 2 suteikti~, aprėpti~, apsinkinti~, belstis į~, eksploatuoti~, formuoti~, išskirti~, kalbėti apie~, materializuoti~, nagrinėti~, naudoti~, nukreipti~, palyginti~, pasitelkti~, (pa)tikrinti~, paveikti~, perduoti~, perimti~, persiųsti~, pervesti~, prakalbinti~, prisiminti~, siekti~, sudaryti~, susikurti~, užfiksuoti, ~ valdyti~, veikti~.

Įnagininkas (pavartotas 107 kartus)

atmintimi junginiai su veiksmazodžiu bei neasmenuojamomis jo formomis

10 sietis su~, 6 (ne)pasikliauti~, 6 (pasi)remti/remtis~, 6 skųstis~, 6 stebėtis/stebinti~, 5 apdovanotas~, 4 (ne)pasitikėti~, 4 (pasi)naudoti~, 4 pasižymėti~, 3 grįžti~, 3 vadovauti~, 2 susipinti su~, 2 versti/virsti~, alsuoti~, išsiskirti~, operuoti~, pagrįsti~, prisiliesti~, susidurti su~, susirišti su~.

atmintimi junginiai su daiktavardžiu

4 kasos aparatas su fiskaline ~, kompiuteris su lokaline~, mašinėlė su~, plokštė su IBM vaizdine~.

Naudininkas (pavartotas 89 kartus)

atminčiai junginiai su daiktavardžiu

2 sąlygos ~ gaivinti, abejingumas, emblema, fotografija, ketureiliai, koncertų ciklas, skirtas Vainiūno ~, laikas, nuotrauka, pamokos, skirtos ~ lavinti, programa, skirta ~ lavinti, sentimentai, socialinių studijų rinkinys, skirtas jubilato ~.

atminčiai junginiai su veiksmoždžiu ir neasmenuojamom jo formom

10 nusifotografuoti~, 7 pa(si)likti ką ~, išsinešti ką ~, būti ištikimam istorinei~, ką nors turėti~, nulenkti galvą~, padalyti rožantėlius~, padovanoti nuotrauką~, pasidėti ką ~, perduoti informaciją ~, pokštelėti kakton~, susilpnėjus~, turėti įtakos~, užleisti vietą~, veikiant~.

ATMINTIES METAFOROS

Iš *atminties* junginių, remiantis kognityvinės metaforos samprata, galima atrinkti pavienius šio daiktavardžio metaforinės vartosenos atvejus, o iš jų savo ruožtu sudaryti bendresnes metaforų grupes, kurios atskleistų mūsiškąją *atminties* vaizdinį. Renkant ir apibendrinant metaforas nebuvo paisyta atskirų šio žodžio reikšmių ypatumų, nors akivaizdu, kad *tokios kompiuterio dalies* bei *daikto, skirto prisiminimui* reikšmėmis vartota *atmintis* teikia mažiausiai metaforinės vartosenos pavyzdžių. Be to, į grupes buvo jungiamos tiek dažnosios kalbinės, tiek ir retesnės literatūrinės metaforos, jei tik jos atitiko bendrąjį metaforos modelį. Toliau metaforų grupės pateikiamos didžiausio jų ryškumo tvarka.

Bene ryškiausia iš visų *atminties* metaforų yra ta, kuri leidžia suvoktį šią žmogaus psichikos ypatybę kaip tam tikrą talpą, vietą ar buveinę, kurioje kaupiami ir saugomi patys įvairiausi dalykai: informacija, prisiminimai, įspūdžiai, epizodai, vaizdiniai. ATMINTIES -- TALPOS metafora įkūnijama konkrečių daiktų, jų dalių ar pastatų vardais, tad sakoma: *atminties saugykla, sandėlys, podėlis, skrynia, bankas, korys, kertelė, užkampis, užkaboris, labirintai, lentyna, stalčius, skrynia, avilys*. Be to, dar kartais, pabrėžiant vertikalųjį matą, vartojami ir kitokie daiktavardžiai: *atminties šulinys, dugnas, duobė, bedugnė, giluma, gelmė*. Svarbiausią *atminties* paskirtį nusako bei šią metaforą papildo dažni veiksmoždžiai: *(iš)saugoti atmintį, ką nors (su)kaupiti, išlaikyti atmintyje, krauti, dėti, įsėsti, patalpinti į atmintį, rausti, knaisiotis, perkratyti atmintį, perkrauta atmintis, ištraukti iš atminties*. Čia priklausytų ir patys dažniausi kolokatai *išlikti* ar *būti atmintyje*. O ATMINTIES – PASTATO metafora išryškėja iš šių pasakymų: *atverti atminties langelį, užtrenkti duris į atmintį, belstis į atmintį*.

Pvz.: *Tai, kas perduodama į budrios atminties saugyklą, sudaro savasties svėrą. Veronika tuomet ištrauks iš savo atminties gilumų senuosius, vaikiškus jų atvaizdus. Gali būti, kad kiekvienas lietuvis atminties užkampiuose nešiojasi krūvą tam tikrų posakių*

Atminties erdvė matuojama ne tik vertikaliuoju matu, kurio dažniausia apraiška yra veiksmožodis *(iš)kilti*, bet ir horizontalėmis, kai sakoma *ilga, trumpa atmintis*.

Pvz.: *Trumpos, tik dabartį aprėpiančios atminties akiratis yra užmarštis*.

Pastatas, šulinys, kambarys - tai vis ribotos erdvės įvaizdžiai. Tačiau *atmintis* gali būti apibūdinama ir kaip beribė erdvė, žemės paviršius ar tiesiog vieta, į kurią *gražinama* ar *sugrįžtama*. *Atmintyje nukeliaujama, pasiklystama*, minimos *atminties tolumos, plotai, plati istorinė atminties erdvė, atminties akiratis ar laukas*. Čia pritinka ir *atminties keliai, takai, vieškeliai* bei pasaulio atminties *žemėlapis*.

Pvz.: *Jūs suprantate, kad vardi ju visus, esančius mano atminties artimiausioje erdvėje.
Prieš kiekvienas žymesnes šventes mano atminties vieškeliais ateina šviesiausi prisiminimai.*

Ne mažiau ryški yra ir ATMINTIES – ŠVIESOS metafora. Šviesos, ryškumo bei regimųjų pojūčių žodžiais *atmintis* apibūdinama tuomet, kai norima įvardinti kai kurias jos savybes, dažniausiai įsimintų vaizdinių ryškumą ar atminties gerumą. Tuomet sakoma: *atminties šviesa, saulė, blyksniai, žiburėlis, žvaigždėlė, kibirkštis, neišblės iš atminties, atmintyje nušvito, šviečia, blėsčioja, blyksteli, sugiedroja, šviti, plyksteli; palikti po savęs šviesią atmintį, atmintis nušviesėja, nuskaidrėja* ar panašiai. Ir atvirkščiai, apie primirštamus dalykus sakoma, jog jie *atmintyje blėsta, blunka, išblanksta iš atminties* arba *atmintis yra užtemdoma, ji apsiblausia*. Atminties ir vaizdo santykis išryškėja, kai kalbame apie *regimąją, vaizdinę atmintį, atminties veidrodį*, apie joje *šmėkščiojančius, sužmėžuojančius* pavidalus bei *vaizdus*.

Pvz.: *Paskutinieji atminties blyksniai baigėsi kelione į priemiestį. Žiūrėkite, vaikai, žiūrėkite, tegul neišdyla iš jūsų atminties šis vaizdas, šita minutė. Mano atminty vis blėsčioja ryškus vaizdas.*

Kiek rečiau nei vaizdu atmintis įžodinama garsu. Be *girdimosios atminties* kaip psichologinio atminties rūšies įvardijimo dar esama iš esmės tą patį reiškiančių vaizdingų posakių: *atminties balsas, šauksmas, gaida; atmintyje skamba, ataidi, dūzgia* ištarti žodžiai, girdėtos melodijos, *atmintis gali kuždėti, sufleruoti* ar *būti nutildyta*.

Pvz.: *...atminty suskamba kunigo ir poeto Kęstučio Trimako eilutės: beregiai regi atminty šaltinio vandenį*”.

Erdvinį, regimąjį bei girdimąjį *atminties* sąvokos komponentą papildo kitas dėmuo - ATMINTIES SUBSTANCIJA. Vartodami dažnus veiksmožodžius *įstrigti, įsmigti, įsirėžti, įsikalti, įsisprausi, įsitvirtinti, įsikirsti* mes jais tarsi implikuojame kietą atminties būvį, tačiau jis nėra vienintėlis, priskiriamas atminčiai. Dar sakoma: *iš atminties gelmų išplaukia, išsilieja, išnyra, išplukdo, nuplaukia per atmintį, iš atminties išgaruoja, atminties tėkmė*.

Pvz.: *Paskui viskas buvo nuskandinta atminties gelmėse. Man atmintin įstrigo tavo akys ir šypsena. Giliai atmintin įsirėžė vienas toks skaudus lagerininkų kankinimo vaizdas.*

Kaip *atmintis* yra sudaiktinama išryškėja iš vadinamųjų ontologinių metaforų, ypač dažnų, kai reikia įvardinti bet kokio abstrakto kiekį ar dalį. Mūsų tiriamojo žodžio atveju sakoma: *atminties likučiai, gabalėliai, nuotrupos, krislai, duženos, skiautės, skeveldros, kruopelytės*. ATMINTIS – DAIKTAS metafora kitais atvejais nėra dažna, ji dar vartojama *atminties* kokybei reikšti. Tuomet ši metafora įgyja konkretesnę ATMINTIES – AŠTRAUS DAIKTO raišką: *aštri atmintis, išgalsti atminties ašmenys, atminti atbunka, atšimpa*. Šiai metaforai priskirtinas ir itin dažni *dylančiai atmintį* ar *iš atminties dylančius, dildomus* dalykus įvardijantys žodžių junginiai.

Pvz.: Dyla iš atminties brangios akimirkos, švietusios džiaugsmu ir viltimi. Tarp atminties išgalastų ašmenų atsakymo nerasi. Kiekviena atminties kruopelytė brangi.

Prie ontologinių metaforų priklausytų ir ATMINTIES – ĮRAŠO bei ATMINTIES – SAITO įvaizdžiai. Pirmuoju atveju itin dažni pasakymai: ištrinti, išbraukti iš atminties, sukti atminties filmą, dieviškoji atminties knyga, atminties tekstas, įrašai, istorinės atminties puslapiai, užfiksuoti, (už/ji)rašyti į atmintį.

Pvz.: Eglė įnirtingai suko atminties juostą, bene bus kur įsirašęs panašus balso tembras. Okupantai siekė istorinę ir kultūrinę krašto praeitį ištrinti iš žmonių atminties.

Apie atminties saitus su kitais psichikos ar gyvenimo reiškinais kalbama įvairiai. Visų pirma čia vartojami kasdieninėje kalboje dažni veiksmažodžiai sietis, susipinti susirišti bei kiek retesni vaizdingi daiktavardžiai atminties juosta, virvės, saugyslės, gijos, jungtys, sumazgioti raišteliai. Pastarieji minimi, kai reikia nusakyti atminties defektyvumą.

Pvz.: Neilgai jis išgyveno poavarijos, per kurią nutrūko kai kurie jo atminties siūlai. Tepasikaria "Agijas" su jo atminties nesumazgiotais raišteliais.

Labai dažnai abstraktai yra sužmoginami, jiems suteikiamos gyvų padarų savybės. Atminties atveju ši antropomorfinė metafora nėra labai ryški, jei neskaitysime dažnai vartojamų, ganėtinai desenantizuotų žodžių prikelti, žadinti, budinti, prakalbinti, žaloti atsimenamus dalykus ar pačią atmintį, kuri gali atgimti, numirti, būti atgaivinta, nemari. Ypač dažnas pasakymas yra gyvoji atmintis, skirtas nedarumui apibūdinti.

Pvz.: O blogųjų dvasių elgesys priklauso nuo dar gyvų atmintyje prisiminimų. Jis atstovauja žmonių dvasinei kultūrai, pagrįstai gyvąja atmintimi. Atgaivinsime mūsų jartos amputuotą istorinę atmintį.

Visos čia išvardintos kognityvinės metaforos atskleidžia mūsų supratimą apie atmintį, parodo daugialypę ir įvairiapusę jos esmę, leidžia sukonkretinti kai kuriuos šios mūsų psichikos ypatybės požymius bei funkcijas. Kiek bendražmogiškas, o kiek savitas ir unikalus yra metaforinis atminties vaizdas būtų galima pasakyti tik palyginus atminties junglumo ypatumus keliose, o dar geriau -- keliolikoje kalbų.

IŠVADOS

Vieno abstraktaus daiktavardžio junglumo analizė parodė galimybę sieti tekstynų lingvistikos praktiką su teorinėmis kognityvinės lingvistikos nuostatomis konkrečiam tikslui siekti, t.y. kalbinėms metaforoms iš kolokacijų gauti. Iš tokios atskirų kalbotyros šakų simbiozės laimi abi jungiamosios sritys: tekstynų lingvistikai, iki šiol stokojusiai didesnių apibendrinimų, gali atsiverti platesni kalbos teorijos horizontai, o kognityvinė lingvistika gali įgyti patikimą empirinę bazę - tekstynus bei juo pagrindu parengtus konkordansus. Šiuo konkrečiu atveju tekstynų analize paremtas metaforizacijos tendencijų tyrimas tampa kur kas patikimesnis, nes yra grindžiamas dažniausiai vartojamais žodžių junginiais - kolokacijomis.

LITERATŪRA

- Alverson, H. 1994. *Semantics and Experience. Universal Metaphors of Time in English, Mandarin, Hindi, and Sesotho*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press.
- Apresian, V. J. and J. D. Apresian. 1993. "Metafora v Semanticheskom Predstavleniji Emotsij". *Voprosi Jazykoznaniji* 3: 27-35.
- Benson, M., E. Benson and R. Ilson. 1986. *The BBI Combinatory Dictionary of English Collocations*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- COLLINS COBUILD English Collocations on CD-ROM. 1995. London: HarperCollins Publishers.
- Čermak, F. 1998. "Linguistic Units and text Entities: Theory and Practice". *EURALEX'98 Proceedings*, ed. by T. Fontenelle et al., 281-290. Liege: University of Liege.
- Dufour, N. 1998. "Recognizing Collocational Constraints for Translation Selection: DEFI's Combined Approach". *EURALEX'98 Proceedings*, ed. by T. Fontenelle et al., 109-118. Liege: University of Liege.
- Grefenstette, G. et al. "The DECIDE Project: Multilingual Collocation Extraction". *EURALEX'96 Proceedings*, ed. by Gellerstam, M. et al., 93-108. Göteborg: Göteborg University.
- Hanks, P. 1998. "Enthusiasm and Condensation". *EURALEX'98 Proceedings*, ed. by T. Fontenelle et al., 151-166. Liege: University of Liege.
- Heid, U. 1998. "Towards a Corpus-based Dictionary of German Noun-verb Collocations". *EURALEX'98 Proceedings*, ed. by T. Fontenelle et al., 291-300. Liege: University of Liege.
- Kövecses, Z. 1986. *Metaphors of Anger, Pride, and Love. A lexical Approach to the Structure of Concepts*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.

- Lakoff, G. and M. Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago / London: The University of Chicago Press.
- Marcinkevičienė R. 1994. "Metafora nemetafora". *Naujasis Židinys*, Nr.4. P. 76-81.
- Montemagni, S., S. Federici and V. Pirrelli. 1996. "Example-based Word Sense Disambiguation: a Paradigm-driven Approach". *EURALEX'96 Proceedings*, ed. by M. Gellerstam et al., 151-160. Göteborg: Göteborg University.
- Nimb, S. 1996. "Collocations of Nouns: How to Present Verb-noun Collocations in a Monolingual Dictionary". *EURALEX'96 Proceedings*, ed. by M. Gellerstam et al., 265-272. Göteborg: Göteborg University.
- Palmer, F.R. 1981. *Semantics*. Cambridge: University Press.
- Renouf, A. and J. McH. Sinclair. 1991. "Collocational Frameworks in English". *English Corpus Linguistics. Studies in Honour of Jan Svartvik*, ed. by K. Aijmer et al., 128-144. London / New York: Longman.
- Schonefeld, D. 1998. "Corpus Linguistics and Cognitivism". Unpublished manuscript.
- Sinclair, J. McH. 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, J. McH. 1996. "The Search for Units of Meaning". *Textus IX*: 75-106.
- Taylor, J. R. 1990. *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Van der Meer, G. 1998. "Collocations as one Particular Type of Conventional Word Combinations. Their Definition and Character". *EURALEX'98 Proceedings*, ed. by T. Fontenelle et al., 313-322. Liege: University of Liege.

**METAPHORS FROM COLLOCATIONS:
HOW TO LINK COGNITIVE AND CORPUS LINGUISTICS**

ABSTRACT

This paper aims at linking cognitive and corpus linguistics and demonstrates that metaphors, if they are to reflect most popular understanding of a concept, should be obtained from collocations. One noun ATMINTIS has been selected as a case study for the following reasons: for its frequency and abstractness of its notion. It also deals with the problem of fuzziness of the notions of a collocation and a metaphor and offers working definitions. Practical question of how a collocational pattern could be represented in order to be useful for the extraction of metaphors has been also tackled. The paper has been supplied with the description of the prototypical pattern of usage, based on concordance of ATMINTIS, and the list of ATMINTIS metaphors, derived from the concordance.